

A photograph of a young man walking towards the camera in a long, brightly lit hallway. He is wearing a dark jacket over a white t-shirt and blue jeans. The hallway has wooden floors and white walls. The image is framed by a large, thick red circle that is part of a larger red graphic element at the bottom of the page.

I VÄNTAN PÅ LIVET

— om situationen för
ungdomar som kommit
ensamma till Sverige

Rädda Barnen

På bilderna syns ideellt engagerade och ungdomar som deltagit i våra verksamheter. Det är inte samma ungdomar som intervjuas i rapporten.

© 2020 Rädda Barnen

Huvudförfattare och analys: Amanda Mattsson, Ida Westman, Johanna Mörk & Åsa Ersborg

Projektledning och textbearbetning: Carolina Åkerlind Guillén

Foto: Omslag, sid 4, 8, 10–11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20 & 21 Pixabay, sid 6–7 & 23 Unsplash.

Sid 2 ö t v Tomas Ohlsson övriga Rädda Barnen. Sid 9 & 11 Margareta Eckerstedt/Rädda Barnen,

sid 14 Cornelia Höglind, sid 18 Lovisa Hassner/Hudiksvalls tidning, sid 22 Tomas Ohlsson,

sid 24 Tuan Nguyen/Rädda Barnen. Sid 27 ö t v, n t v & n t h Tomas Ohlsson, övriga Rädda Barnen.

Personerna på bilderna, utöver intervjuporträtten, har ingen koppling till innehållet i rapporten.

Formgivning: Malcom Grace AB

Tryck: Åtta45

Rädda Barnen vill tacka de ungdomar som i intervjuer med oss delat med sig av sina tankar och erfarenheter. Vi vill även tacka alla som ställt upp på intervju från civilsamhället och som generöst har bidragit med kunskap och erfarenheter från sina respektive verksamhetsområden.

INNEHÅLL

Rapporten på en minut.....	3
Förord	4
Inledning	5
Regeringens satsning för utökat stöd till unga hemlösa	5
Situationen fortfarande akut	6
Den så kallade nya gymnasielagen.....	7
Hälsa	8
Den psykiska ohälsan ökar	9
Ungas röster om hälsa.....	10
Studier.....	12
Studier viktiga men informationen otydlig	13
Ungas röster om studier.....	13
Arbete	14
Orimliga krav för att hitta arbete	15
Ungas röster om arbete	15
Boende	16
Ett stort behov av trygga och långsiktiga boenden	17
Ungas röster om boende.....	17
Ett fadderhem berättar	18
Samlade rekommendationer.....	20
Slutdiskussion	22

RAPPORTEN PÅ EN MINUT

Rapporten i väntan på livet lyfter röster från ungdomar, där många kom ensamma som barn till Sverige under 2015–2016. Vi följer ungdomarna¹ och de som mött dem i Rädda Barnens verksamheter genom fyra teman; hälsa, studier, arbete och boende. Vi ser hur den så kallade nya gymnasielagens krav ofta ter sig orimliga att nå upp till för många. I våra avslutande rekommendationer förordar vi ett fortsatt stöd för ensamkommande unga även när de fyller 18 år, för att möjliggöra en mjukare övergång in i vuxenlivet och för att ge dem förutsättningar att klara sig själva.

1. Vi använder orden *unga* eller *ungdomar* om dem när vi skriver i denna rapport, då de är ungdomar precis som andra i deras ålder, trots allt annat som samtidigt pågår i deras liv.

FÖRORD

Under 2015 var det ovanligt många barn som kom ensamma till Sverige för att söka asyl här, ofta efter en livsfarlig flykt hit. De har därefter drabbats hårt av Sveriges bristande beredskap att ta emot och hantera ett ökat antal asylärenden.

RÄDDA BARNEN HAR MÖTT många av dessa barn och unga och sett hur de fallit mellan stolarna ända sedan de kom. Nu har de flesta fyllt 18 år eller blivit uppskrivna i ålder genom ifrågasatta åldersbedömningar. Kontrasten mellan vilket stöd som kan fås innan och efter 18-årsdagen är mycket stor. Bland annat förlorar de då rätten till en god man och kan tvingas flytta till en annan kommun. På grund av detta har de hamnat i olika former av utsatthet där deras tillvaro i Sverige hängt på en skör tråd, många gånger beroende av eller utlämnade till andras välvilja och kompetens att stödja dem på vägen och leda dem rätt.

De vi möter är främst i åldern 18–22, men kan vara både yngre och äldre. De har tillfälliga uppehållstillstånd, är i asylprocess, har aldrig sökt asyl eller har fått avslag på sin asylansökan. Alla lever på olika sätt och av olika anledningar med en obestämmd väntan utan att veta när, eller ens om, något kommer att hända.

I texten kommer vi följa "Ali" under hans tid i Sverige. Utöver Ali har vi även intervjuat sju andra ungdomar med olika asylstatus i åldrarna 18–22.

Ali och de andra heter egentligen något annat och vi har mött dem alla genom Rädda Barnens verksamheter i olika delar av Sverige. Utifrån intervjuerna med de unga fann vi fyra teman som de alla återkommer till mer eller mindre i sina berättelser; hälsa, studier, arbete och boende. Vi vill med deras berättelser ge dig en inblick i deras verklighet, vad som varit bra, vad som varit svårt och vad vi kan göra för att förbättra situationen för dem.

Ungdomarna kan ofta kommunicera på det svenska språket i tal och skrift, börjar bli färdiga med sina utbildningar och vill inget annat än att fortsätta sina liv här. Nu är det upp till oss alla; kommuner, regioner, regeringen och civilsamhället, att skapa goda förutsättningar för det. Den här rapporten är ett sätt att lyfta deras röster och låta ungdomarna få visa sin verklighet, så som den sett ut i Sverige sedan 2015. Vi hoppas att du som läser ska ta dig tid att lyssna. ●

Maria Frisk,
Programchef Sverigeprogrammet, Rädda Barnen

INLEDNING

Rädda Barnen är en barnrättsorganisation som sedan starten för över 100 år sedan har arbetat med barn och unga på flykt. Barn och unga som kommit ensamma är en viktig målgrupp för oss och vi driver en rad projekt för att möta deras behov. Under 2015 då över 35 000 barn kom ensamma till Sverige, intensifierades vårt arbete.

Regeringens satsning

RÄDDA BARNEN FICK 2018, som en av fyra organisationer, ta del av regeringens satsning² för att stötta ideella organisationers arbete kring hemlöshet bland unga vuxna. Satsningen bestod i att fördela 120 miljoner kronor per år i tre år till civilsamhället. I beslutet stod det att psykisk ohälsa kan vara en bidragande orsak till hemlöshet och att ideella organisationer ofta har kapacitet att nå människor som det offentliga systemet inte når.

Inom ramen för dessa medel har Rädda Barnen arbetat för att säkerställa att de barn och unga som kommit ensamma får sina rättigheter tillgodosedda. Detta genom akuta insatser där systemet brister och att långsiktigt stärka ungas förutsättningar genom allt från fritidsaktiviteter till studie- och yrkesvägledning.

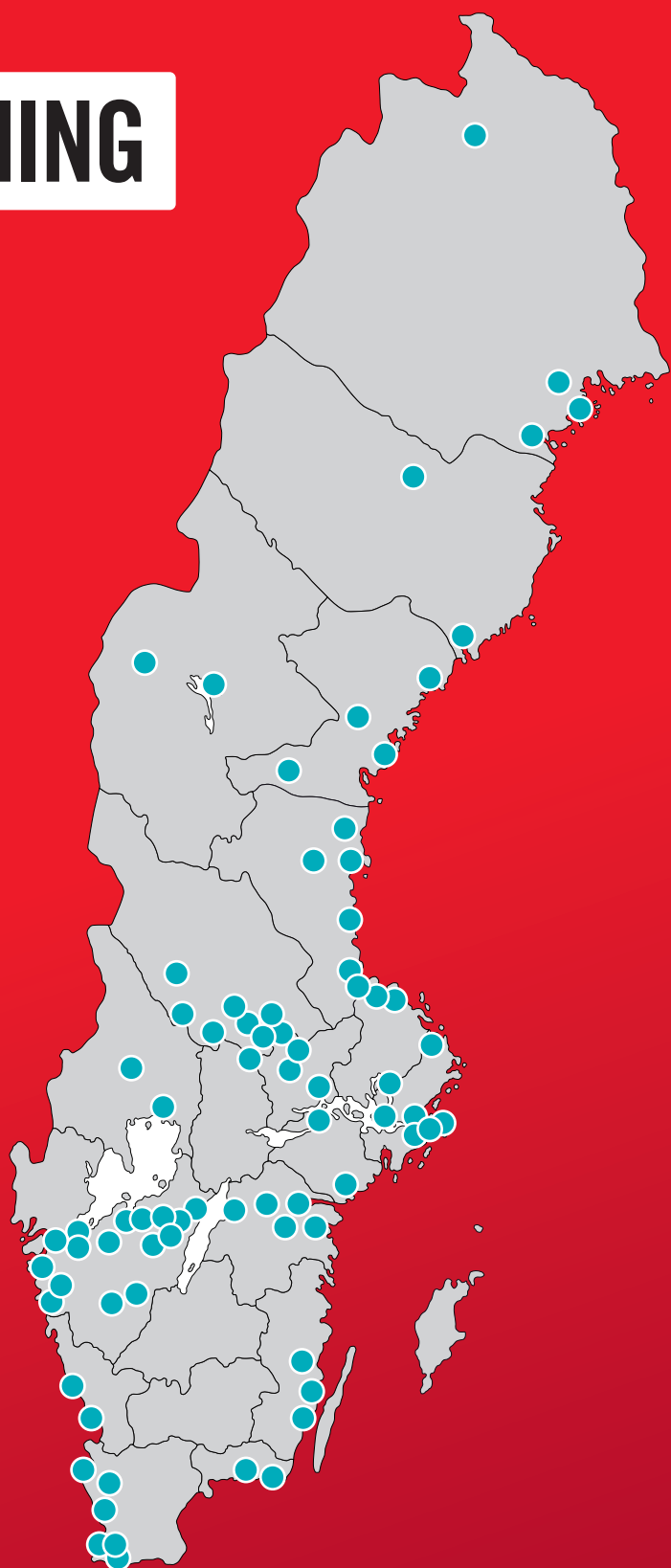
Situationen fortfarande akut

I VÅRA VERKSAMHETER ser vi stora behov som grundar sig i psykisk ohälsa, konstanta flyttar, hemlöshet och en utbredd känsla av hopplöshet. Framtiden för ungdomarna står fortfarande på spel. De behöver stöd för att klara sina studier, hitta ett arbete samt en långsiktig boendelösning. Hälsofrämjande insatser är också av stor vikt då gruppen lever under stor press och många mår dåligt.

Livet ser olika ut för dessa ungdomar idag. En del har någon form av uppehållstillstånd (tillfälligt eller permanent), andra lever utan papper i Sverige och några har lämnat landet för att fly vidare till andra länder. Ett återvändande till sitt hemland ses många gånger inte som ett alternativ, då det för de flesta innebär stora risker. Vi möter unga som förmedlar en stark vilja att vara en del av det svenska samhället; att studera och etablera sig på arbetsmarknaden. Deras möjligheter till en hållbar framtid påverkas dock av att de har varit med om svåra händelser, att de fortfarande lever i en otrygg tillvaro och går en oviss framtid till mötes.

På grund av bristande resurser och minskat stöd från civilsamhället och kommuner kommer utsattheten i gruppen troligtvis öka under 2021. Men även för att fler riskerar att få avslag på sin förlängningsansökan för studier. Coronakrisen har också medfört ytterligare svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. För dessa ungdomar innebär ett arbete inte bara en försörjning, utan rätten att bo kvar i landet. ●

² Regeringens pressmeddelande <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/03/utokat-stod-till-unga-hemlosa/>

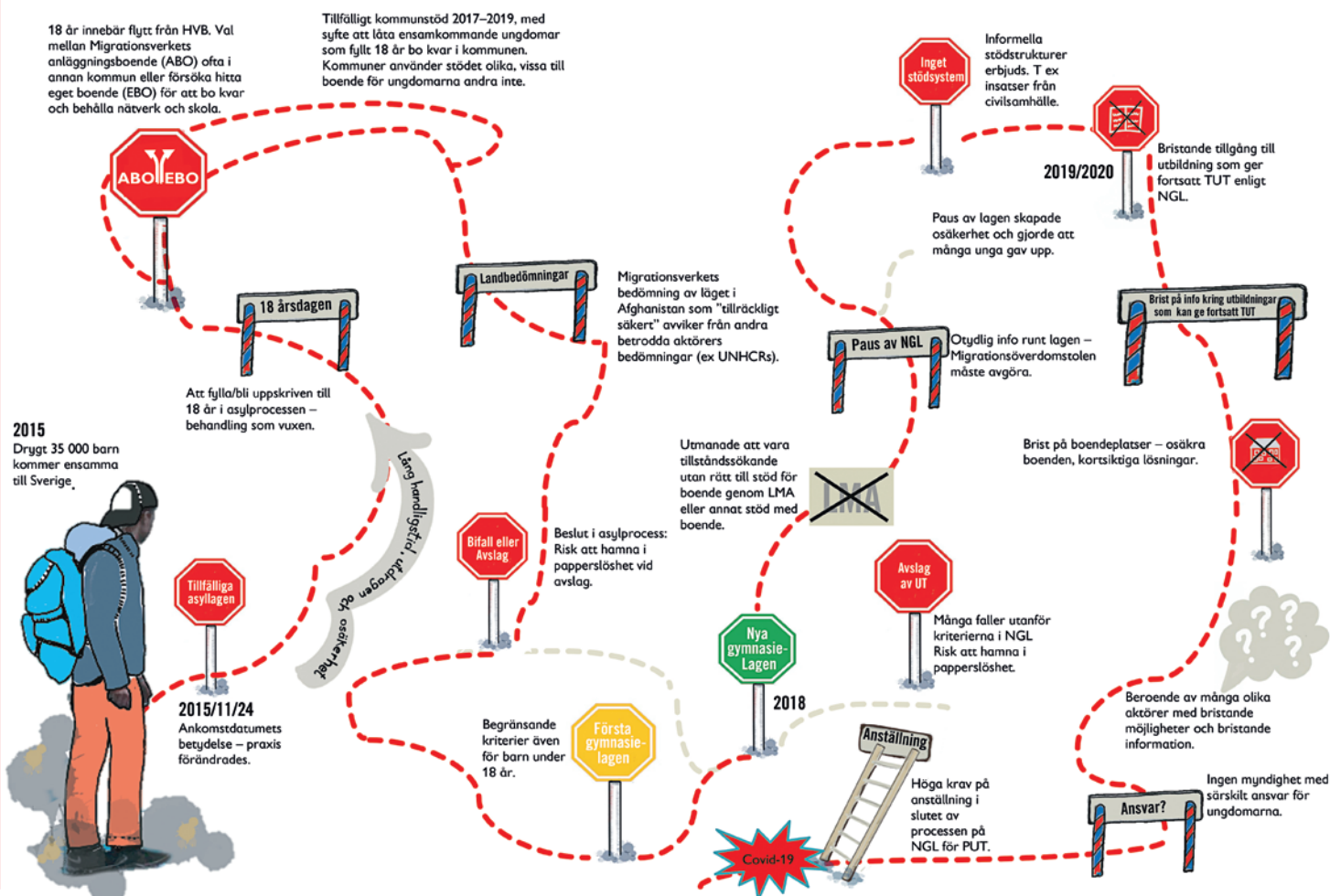
På dessa orter har Rädda Barnen haft verksamhet för unga som kommit ensamma som barn till Sverige.

FÖRKORTNINGAR I ILLUSTRATIONEN NEDAN

- NGL den så kallade nya gymnasielagen
LMA lagen om mottagande av asylsökande
TUT tillfälligt uppehållstillstånd
PUT permanent uppehållstillstånd
EBO eget boende
ABO anvisningsboende

2015–2020 Ungdomarnas väg till en trygg tillvaro

Den så kallade nya gymnasielagen

DEN SÅ KALLADE nya gymnasielagen³ (vi kallar den vidare NGL) är egentligen en del av lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd. NGL är uppbyggd i etapper med tanken att den som omfattas av lagen ska ansöka om förlängt uppehållstillstånd för att klara av sina studier på gymnasienivå för att sedan efter examen, i sista etappen, beviljas ett permanent uppehållstillstånd som anställd eller egenföretagare. Något förenklat ser stegen ut som nedan, en mer detaljerad bild går att få på Migrationsverkets hemsida⁴.

Steg 1:

Uppfylla en rad krav för att omfattas av NGL och få 13 månaders tillfälligt uppehållstillstånd (TUT) med syfte att studera.

Steg 2:

Ansöka om förlängning för fortsatta studier på gymnasienivå. Om en korrekt studieplan skickas in beviljas TUT för den tid studierna pågår, plus sex månader efter avslutade studier för att söka jobb. Endast vissa utbildningar godkänns och aktivt deltagande ska uppvisas årligen.

Steg 3:

Efter avslutade studier hitta en anställning för att kunna ansöka om permanent uppehållstillstånd. Krav på varaktig anställning som kan antas gälla i minst två år framåt i tiden och inte är subventionerad. Inkomsten ska täcka ens omkostnader och följa kollektivavtalets lägsta nivå.

Kraven i NGL är svåra att förstå av flera olika anledningar – det är en ny lag som inte tidigare tillämpats och därför finns få vägledande fall; lagen tillkom under en mycket kort tid och har kritiserats av flera instanser för att vara svår att tillämpa; samt är lagen inte anpassad till övriga system i Sverige, såsom utbildningssystemet. Detta gör det svårt att få korrekt information och utan korrekt information kan ungdomarna inte fatta välgrundade beslut om sin framtid. ●

³. Den så kallade "nya gymnasielagen" är inte en separat lag. Det finns heller inte särskilda regler för permanent uppehållstillstånd på grund av egen försörjning för gymnasieungdomarna. Den enda speciallösningen för de som omfattas av "nya gymnasielagen" är hur de fick sitt första tillstånd, och att de kan få förlängt uppehållstillstånd för att söka arbete. I övrigt gäller reglerna enligt den tillfälliga lagen.

⁴. <https://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/Uppehållstillstånd-för-gymnasiestudier.html>

Fotnot: Regeringen har även presenterat ett nytt förslag som mildrar arbetskraven. I skrivande stund har inget beslut kommit. Se: <https://www.regeringen.se/artiklar/2020/10/migrationskommittens-betänkande-pa-remiss-regeringen-ser-behov-av-vissa-justeringar-och-kompletteringar/>

”När jag såg att de inte brydde sig om mig blev jag mer arg och började göra dumma saker. Slå sönder saker. Jag mådde liksom verkligen jättedåligt.”

”Ali”

HÄLSA

Vi möter Ali hösten 2020, han fyller snart 20 år och kom precis som många andra ensam till Sverige 2015. Ali läste språkintröduktion (IMS) tidigare och har nu tillfälligt uppehållstillstånd genom NGL. Till våren avslutar Ali sina gymnasiestudier på el- och energiprogrammet och hoppas då hitta ett arbete och bli tillsvidareanställd i tid för att få ett permanent uppehållstillstånd.

”JAG MÅDDE VÄLDIGT DÅLIGT när jag kom. På boendet hade vi tolksamtal en gång i veckan men det var mest snack om regler och sånt. Man kunde inte prata så mycket om sitt mående direkt. De frågade ju men man ville ju inte visa att man var dålig på något sätt, därför ville jag inte prata om allt.

Sedan fick jag problem med personalen. De lyssnade inte på mig och jag lyssnade inte, jag var bråkig. Då kunde jag inte prata så mycket svenska. Några enstaka ord men inte så mycket. Och de ville inte boka tolksamtal för att jag skulle få berätta. När jag såg att de inte brydde sig om mig blev jag mer arg och började göra dumma saker. Slå sönder saker. Jag mådde liksom verkligen jättedåligt. Det var liksom kolsvart. [...]

Men jag har alltid tackat den personal som har hjälpt mig och som jag fått hjälp ifrån. Jag vill ju jobba och betala tillbaka all hjälp och stöd jag har fått. [...] Fast det blev liksom tvärtom. Jag gjorde det ännu värre för mig av att inte söka hjälp, för att jag kände att den som mår dåligt den passar liksom inte i samhället.”

Den psykiska ohälsan ökar

RÄDDA BARNEN MÖTER ofta unga med liknande berättelser som Alis. Många som kommit ensamma till Sverige som barn har varit med om svåra händelser före eller under flykten. Att i denna redan psykiskt påfrestande tillvaro mötas av politiska beslut och ett bristfälligt mottagande ser vi leder till ökad psykisk ohälsa. Rädda Barnens bild överensstämmer med Socialstyrelsens rapport⁵, att den psykiska ohälsan har ökat bland barn som kommit ensamma och att de mår sämre än de barn som kom till Sverige före hösten 2015.

Forskningen visar att tiden under en asylprocess i Sverige påverkar den psykiska hälsan mer negativt än tiden under en flykt, vilket gör att vi ser

många som lider av psykisk ohälsa nu. Att detta sker samtidigt som ungdomarna ska prestera för att klara sina studier och hitta ett arbete är ytterligare försvårande omständigheter. Extra drabbade är de som lever utan papper eller med tillfälliga uppehållstillstånd, men behovet av stöd finns ofta kvar även för de som får ett permanent uppehållstillstånd då mycket kan komma i kapp när de äntligen kan andas ut⁶.

För att förbättra den psykosociala hälsan har Rädda Barnen bland annat arbetat med psykosocialt stöd, hållbart engagemang för ideella, hälsoguidar och vårdvägledning.

⁵ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2017-6-15.pdf>

⁶ <https://www.delmi.se/upl/files/153378.pdf>
<http://rkh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1060355/FULLTEXT01.pdf>

Maria Öhman
Case Manager,
Rädda Barnen i Luleå

Hur har ni arbetat med ungdomarna?

Ungdomarna vi möter är ingen homogen grupp utan individer med olika förutsättningar och historia. Men övergripande och genomsyrande har varit att ha fokus på psykosocialt stöd. Det handlar om att möta människors normala reaktioner på onormala situationer. Ett steg på vägen är att få stöd i att skapa nya rutiner som ger mening i det dagliga livet och få hjälp att hantera vanliga stressreaktioner.

Vad ser du i deras situation som påverkar deras hälsa?

I de direktstödande samtal jag haft med ungdomarna hör jag hur tuffa krav, oklara omständigheter och traumatiska händelser i bagaget skapar grogrund för psykisk ohälsa – vilket försvårar att leva upp till kraven – som i sin tur ökar risken för psykisk ohälsa, ökad passivitet och känsla av hopplöshet. Jag möter unga som mår dåligt för att de blivit fråntagna rätten till pengar och boende då de fyller 18 eller blir uppskrivna i ålder.

De berättar också hur deras berättelser inte blir tagna på allvar av Migrationsverket och om försvårade omständigheter till familjeåterförening som även det påverkar deras hälsa negativt.

Att återvända till ett hemland i krig och misär är för många helt otänkbart.

Lägg därtill att vårens distansundervisning för gymnasieungdomar ökade den sociala isoleringen för denna sårbara grupp. De sociala kontakterna och de naturliga rutinerna rubbades vilket påverkade hälsan negativt.

Vad ser du behövs inom området hälsa för att förbättra situationen?

De unga behöver psykosocialt stöd, och aktiviteter, känna normalitet och att de är en del av ett sammanhang. Vi kan också skapa förståelse kring vad en kan själv kan göra för att ha en god hälsa. Det finns även ett behov av att jobba främjande och förebyggande mot droger för denna målgrupp eftersom droger kan vara en kortsiktig och effektiv strategi att ta till för att lindra psykisk ohälsa och känslan av hopplöshet.

Det borde vara lättare att få komma in på psykiatri. Medicin är bra för en del individer men det behöver kompletteras med samtalskontakt. Jag ser ett behov av mer och specialiserad traumavård för målgruppen.

Ungas röster om hälsa

”När jag får avslag från Migrationsverket blir jag stressad och kan inte sova samtidigt som jag inte har lust att gå till skolan. [...] När jag får avslag så mår jag dåligt i två veckor. Jag får panikattacker och jag brukar gå till en kurator och prata med dem och jag tar mediciner också ibland när jag får starka attacker. [...] Jag försöker gå och träna och må bättre, det har hjälpt mig litegrann”

”Hamid”

“Jag tänker mycket, jag stressar och sover inte så bra, men jag lever. Jag lever. Annars söker jag jobb bara. Jag söker jobb och tränar. Jag gör inte så mycket – jag söker jobb, hittar jag något söker jag direkt.”

”Saleh”

”Ja alltså ibland mår jag dåligt. En som bodde i samma rum som mig på anläggningsboendet, han gjorde ett självmord. Han hoppade från våning sex. Vi var kompisar, bodde i samma rum gjorde vi. Och när han hoppade, det stod inte i någon tidning, ingenting.”

”Erfan”

”När jag bodde på förvaret försvann många av mina kompisar där. De bara försvann på natten och var borta när jag vaknade på morgonen.

Sen kunde jag se på Messenger att de var i Kabul. Jag blev jättestressad och rädd för att de skulle skicka iväg mig på natten också. På förvaret testade jag heroin för första gången för att bli lugn och slippa känna mig så stressad och nervös hela tiden. Sen kom nya gymnasielagen. Jag ansökte och fick den beviljad och släpptes från förvaret. [...] Jag var stressad för att jag var tvungen att börja skolan igen för att kunna få förnya TUT enligt nya gymnasielagen. Jag pratade med en läkare som sa att jag kan sluta med droger själv. Jag fick ingen hjälp alls. Jag flyttade till en vän i en annan stad där jag till slut lyckades bli drogfri, men det var väldigt svårt. Nu har jag varit drogfri i tio månader och vill hjälpa andra att bli drogfria.”

”Gholam”

Cristian Peña

Psykolog på Rädda Barnens Centrum
för stöd och behandling i Malmö

Vilka möter ni i er verksamhet och hur mår de?

Vi möter ungdomar i papperslöshet och med tillfälliga uppehållstillstånd. De unga som lever utan papper är ofta utmattade och stressade över sin mycket svåra livssituation, rädda över att bli gripna samt mycket oroliga över sin framtid. Dessa unga upplever ofta hinder att söka vård och kan vara osäkra på vilka rättigheter de har.

De unga som har fått beviljat tillfälligt uppehållstillstånd enligt gymnasielagen upplever ofta stress över de svåra kraven som de har på sig för att uppfylla kriterierna som krävs för förlängt uppehållstillstånd. För unga med kognitiva funktionsvariationer, smärttillstånd, svåra trauman eller beroendeproblematik är det särskilt svårt att klara kraven, varför dessa personer är i ännu större behov av stöd och vägledning.

Hur har ni arbetat för att främja dessa ungas hälsa?

Eftersom behoven är så stora gick vi ihop, en psykolog och en fysioterapeut och skapade Rädda Barnens Vårdvägledning. Vi träffar ungdomar för en bedömning och informerar om deras rättigheter. Vi skickar remisser till vården så att dessa ungdomar ska få hjälp inom den statliga vården, eller så sätter vi dem i kontakt med andra organisationer som kan hjälpa dem vidare. Inom Vårdvägledningen har vi också skapat ett nätverk med andra lokala och nationella aktörer som träffar samma målgrupp.

**”Skolan är som en oas.
Där träffar jag mina
kompisar och vi har det
väldigt roligt.”**

”Ali”

STUDIER

**I början när Ali kom till Sverige
mådde han inte bra vilket gick ut
över skolan.**

”JAG GICK INTE i skolan så mycket där. Det var på grund av mitt mående. Jag tog det inte så seriöst ... Och när jag liksom bråkade med personalen, då ville jag inte gå till skolan, då gömde jag mig under sängen eller garderoben. För att de ska slippa att tvinga eller för att slippa höra deras tjat.”

Till slut lyckades Ali klara grundskolan med svenska betyg. Men när han ville börja på gymnasiet fick han först inte läsa sitt önskade program eftersom han blivit uppskriven i ålder och de under 18 år gick före i kön.

”En kvinna jag pratade med sa att jag kunde läsa på IMS fast jag hade betyg på svenska. Hon sa, 'ja, men det är bättre än ingenting'. Jag sa, 'ja, det är bättre än ingenting, men det blir bortkastad tid bara, jag missar ju bara min tid liksom, mitt liv'. Och då fick jag vänta. Kunde inte gå i skolan på en hel månad. Tills de ringde från skolan och sa att nu finns det en ledig plats. Och då började jag plugga på gymnasiet på riktigt, på gymnasienivå.

Jag har fått bra betyg på de ämnen jag har läst. Och jag är en sån som vill ha det bästa betyget. Jag fick verkligen kämpa för betygen som jag har fått. Skolan är jag väldigt nöjd med och jag fick ju den hjälp jag behövde. Jag har haft jättefina lärare som verkligen brinner för att hjälpa andra. Speciellt när jag läste IMS. [...] Jag har fått bra stöd från skolan. De där dagarna som jag mådde dåligt kunde jag liksom slippa de här tankarna några timmar i alla fall, när jag gick i skolan. Tänka på någonting annat. Skolan är som en oas. Där träffar jag mina kompisar och vi har det väldigt roligt, skrattar väldigt mycket, och det är bra.”

Studier viktiga men informationen otydlig

PRECIS SOM ALI BERÄTTAR är studier och att få gå till skolan viktigt för det psykiska måendet. Men många av dem som saknar uppehållstillstånd har inte tillgång till studieplats eller rätt att fullfölja studier när de fyller 18 år. För ungdomarna som omfattas av NGL är valet av studier avgörande för fortsatta möjligheter till uppehållstillstånd. Varje fall är unikt, men den samlade bilden är att många unga har svårt att få korrekt information om vilken utbildning de ska gå. Även professionella har svårt att veta eftersom lagen är ny och inte kompatibel med skolsystemet. Detta har lett till att många ungdomar fått avslag på sin förlängningsansökan på grund av felaktiga studier. På flera håll runt om i landet har elever, ibland felaktigt, skrivits ut från sina studieplatser på språkintruktionsprogram till följd av att de fyllt 20 år. För de ungdomar som har beviljats tillfälliga uppehållstillstånd enligt NGL har detta fått stora konsekvenser, då deras uppehållstillstånd endast kan förlängas om de har pågående gymnasiestudier.

Rädda Barnen har genomfört informationssatsningar kring kraven i NGL riktat mot skolor, väglett ungdomar och haft läxhjälp och studiestödsträffar för att motverka informationsbrist och svårigheter i att klara studierna.

ORSAKER TILL AVSLAG

Många unga får avslag på sina ansökningar om förlängning av tillfälligt uppehållstillstånd för studier, det som ofta ges som avslagsgrund är:

- För stor andel SFI/grundkurser
- SFI/grundskolenivå vid Folkhögskola/komvux
- Ej visat att de studerar
- Vandel (t ex kontroll av belastnings- och misstankeregister)
- Deltidsstudier utan godtagbar förklaring
- Oklarheter kring studieplan

Agnes Karlsson

ideellt aktiv i Rädda Barnens lokalförening i Högsby, samt arbetar som lärare på Högsby Utbildningscenter

Hur har ni arbetat med stötta ungdomarna och deras studier?

Lokalföreningen har stöttat genom att erbjuda studiestöd och vägleda till utbildningar som uppfyller kraven i den nya gymnasielagen. Det har krävts stora insatser av de ideella vad gäller tid och engagemang, särskilt nu under covid-19. Den digitala undervisningen har genererat exkludering för målgruppen då flera har saknat internetuppkoppling. En del planerade psykosociala insatser har fått stå tillbaka för det ökade behovet av studiestöd.

Vilka utmaningar har ni sett för ungdomarna med skolan?

Vi ser att dessa unga förväntas klara skolan på samma villkor som alla andra. Men förutsättningarna är inte desamma. Skolan är många gånger deras hela liv och skolans personal är så viktiga för dem. Det är en komplex situation. Ungdomarna vill kämpa och vara duktiga. Samtidigt gör det psykiska måendet sig påmint.

Hur påverkar NGL dessa ungdomar?

Det har behövts jättemycket stöd från skolan

med ungdomarnas studieplaner och förlängningsansökningar, framförallt från Studie- och yrkesvägledaren. Men vi som lärare kan ju bara gissa på hur studieplanen ska formuleras då det inte finns tydlig information. Sedan finns det olika perspektiv, till exempel lärarna på industriprogrammet vill att kurserna ska väljas utifrån anställningsbarhet, men Migrationsverket krav passar inte med det och då måste utbildningen anpassas, vilket inte är det bästa för anställningsbarheten.

Vad ser ni behövs för att förbättra situationen?

Det hade behövts information till skolorna om lagen för att förstå villkoren och konsekvenserna om de inte uppfylls. En del ungdomar har tidigare levt som papperslösa och vill då inte vara besvärliga eller synas, vilket gör att deras situation inte uppmärksammas.

Migrationsverket säger att det är ungdomarnas ansvar att förstå kraven i NGL, vilket är orimligt. Hur ska ungdomarna förstå när inte ens Migrationsverket eller skolan förstår?

Ungas röster om studier

”Om jag hade haft de fyra siffrorna (sista siffrorna i personnumret) eller fått uppehållstillstånd, hade jag kunnat vara i ett lugnt rum och pluggat bättre. Nu är jag inte riktigt nöjd för man kan inte fokusera på skolan när man befinner sig i en sådan situation som jag. [...] Om åtta månader är jag klar med gymnasiet, men ändå är jag inte så glad. Jag kommer klara gymnasiet men vad ska jag göra? Jag kommer inte få stanna här och jobba.” ”Hamid”

"Jag mår väldigt dåligt psykiskt och hade problem med droger, därför blev jag inlagd på avvänjning samtidigt som jag anmälde mig till skolan. När jag kom tillbaka efter en termin fick jag inte börja skolan. De sa att det var för sent och att jag förlorat min plats. Socialsekreterarna kunde inte heller hjälpa mig. Trots att jag hade intyg från läkare och psykolog på varför jag varit borta fick jag inte förlänga mitt NGL eftersom jag hade förlorat en termin i skolan."

"Alireza"

"Det bästa hade varit att vi fick lov att läsa vad vi vill, många av oss är duktiga på att studera, många av oss drömmer att läsa till exempel till läkare, ingenjör, massa yrken som finns..."

"Morteza"

”Jag har inte den tiden, att bli provanställd för att få fast anställning efter några år. Jag måste få jobb ganska direkt efter gymnasiet. Det är väldigt tufft.”

”Ali”

ARBETE

Ali pluggar nu på gymnasiet och blir klar till sommaren. Då har han sex månader på sig att få en tillsvidareanställning enligt NGL.

”JAG HAR TÄNKT på det väldigt mycket. Jag vet inte. Jag är väldigt orolig. För att nu läser jag energi som inriktning. Och på de ställen där jag har praktiserat är de allra flesta antingen elingenjör eller drifttekniker. Jag som har läst bara på gymnasiet har ingen chans att få jobb där.

Det (att ha gått avancerade utbildningar) är nästan ett krav kan man säga. De på skolan säger det och jag vet att det är så. Det har gjort mig väldigt orolig, hur det ska gå till att få jobb inom det yrket som jag pluggar till. Och sedan tänkte jag, men det är inte hela världen om jag får jobb på ett annat ställe.

Jag har jobbat som timvikarie på ett äldreboende hela sommaren. Men där är det också, det är inte ett krav, men man måste nästan ha vård- och omsorgsutbildningen för att kunna få en fast tjänst. Annars får man bara tidsbegränsat, provanställning. Och jag har inte den tiden, att bli provanställd för att få fast anställning efter några år. Jag måste få jobb ganska direkt efter gymnasiet. Det är väldigt tufft. Både fysiskt och psykiskt. Så det tar väldigt mycket energi av mig. Samtidigt måste jag ha fullt fokus på skolan. För att klara alla kurser och alla moment som krävs, så det gör att det blir lite tuffare situation.”

Orimliga krav för att hitta ett arbete

DE SOM KOMMIT HIT ensamma som barn och andra nyanlända unga vittnar om en stark vilja att vara en del utav det svenska samhället, att studera och etablera sig på arbetsmarknaden. Men som för Ali är förutsättningarna orimliga, vilket skapar stor oro och känsla av hopplöshet.

I och med covid-19 pandemin har utgångsläget blivit ännu svårare. Flera av de branscher som unga brukar få sina första arbeten i, till exempel hotell och restaurang, drabbas av uppsägningar och minskade timanställningar. Det försvårar drastiskt möjligheterna till att få arbetslivserfarenhet och en tillsvidareanställning. Det osäkra läget på arbetsmarknaden kan pågå länge och utradera möjligheterna till tillsvidareanställning för en lång period framöver inom många branscher.

För att stötta ungdomarna har Rädda Barnen bland annat arbetat med kunskapshöjande insatser som ökar ungdomarnas anställningsbarhet samt med att bygga företagsrelationer för ungdomsmatchningar.

Najib Bege
processledare Rädda
Barnen Gävleborg

Vad har du sett för utmaningar med NGL kopplat till kravet att de ska få en fast anställning?

Kravet att de ska hitta en tillsvidareanställning inom sex månader, med lön enligt kollektivavtal, är en enorm utmaning som skapar en oerhörd stress för dessa ungdomar. Det är även i vanliga fall jättesvårt för ungdomar att hitta tillsvidareanställning. Många ungdomar har deltidsjobb, men det räcker inte.

Hur har ni arbetat för att underlätta för ungdomarna?

Vi har tillsammans med andra ideella krafter hjälpt ungdomarna med att skriva CV och personliga brev för att öka deras möjligheter att få sommar- och extrajobb under sin studietid. Detta var ett förebyggande arbete för ungdomars möjlighet att få in foten på arbetsmarknaden inför att de tar studenten. Vi har även skapat kontakt och relationer med nyckelpersoner i kommunen som sitter på nätverk som kan hjälpa ungdomar till jobb. Nätverk som de unga själva sällan har.

Vi har även syns i media kring frågan, då vi tycker att det är viktigt att uppmärksamma dessa ungas situation för att företag och andra ska förstå problematiken och därmed vilja anställa.

Vilka behov ser du och vad tycker du behöver göras?

Jag tycker det behövs en ändring i kraven, de bör anpassas till den verklighet som finns i samhället. Politikerna borde tänka om, och ändra kravet från tillsvidareanställning till sysselsättning och försörjning samt mer tid för ungdomar att hitta jobb. Sex månader är mycket kort tid att hinna få en tillsvidareanställning på. Jag är inte emot krav men det ska vara krav som är rimliga, som faktiskt går att uppfylla.

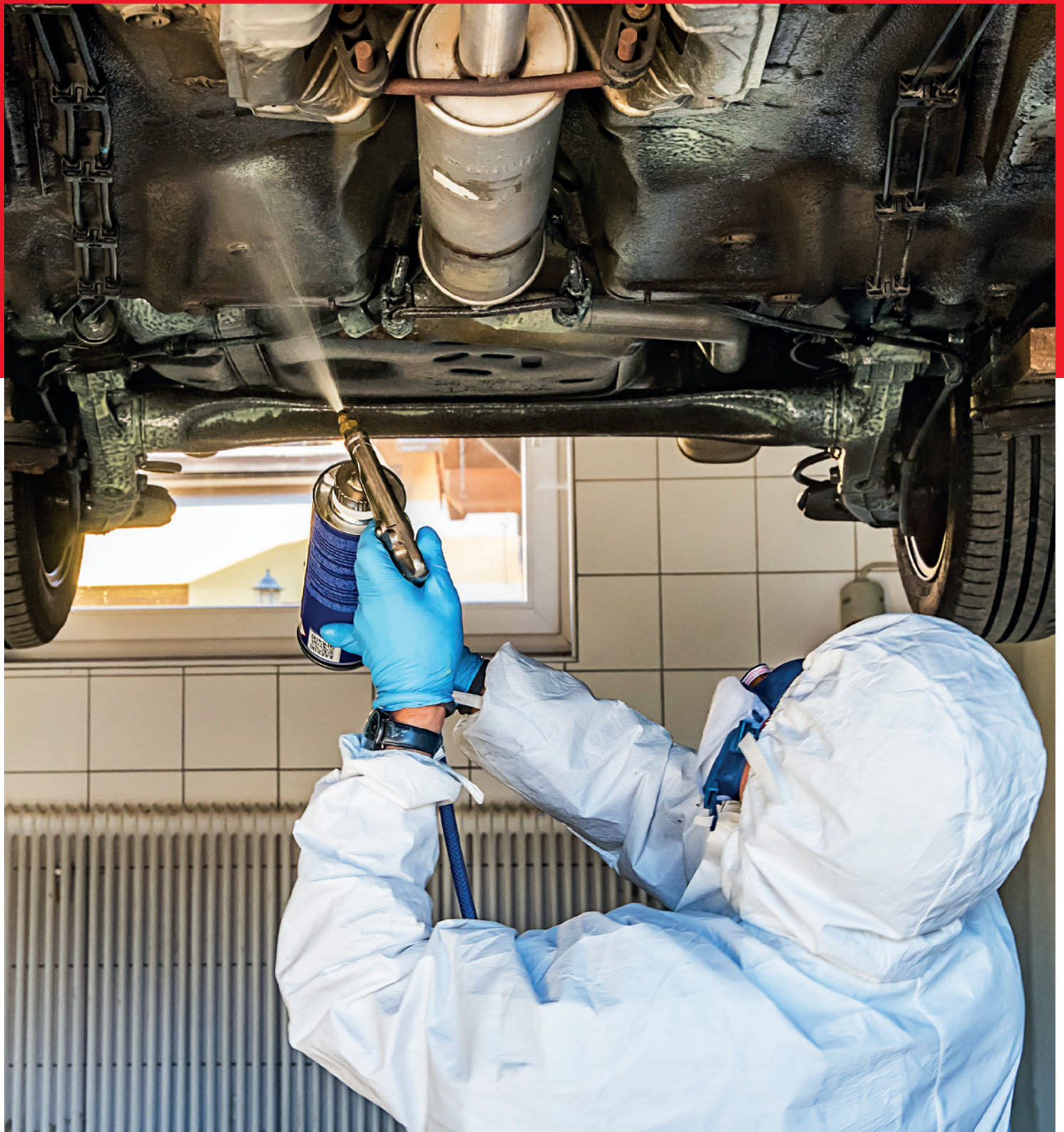
Ungas röster om arbete

"Ja det är svårt, den här gymnasielagen är svår. Jag pratar med arbetskollegor och säger att man bara får sex månader på sig, då skrattar de åt mig och säger att en svensk jobbar i två år som vikarie först, man har inte fast jobb på sex månader."

"Erfan"

"Jag gick till skolan och klarade utbildningen så nu är tiden att jag ska hjälpa tillbaka, jobba och betala skatt tillbaka till Sverige. Men de säger att jag måste hitta ett jobb under sex månader och den situation som vi har just nu i Sverige på grund av Corona – man får inte jobb."

"Saleh"

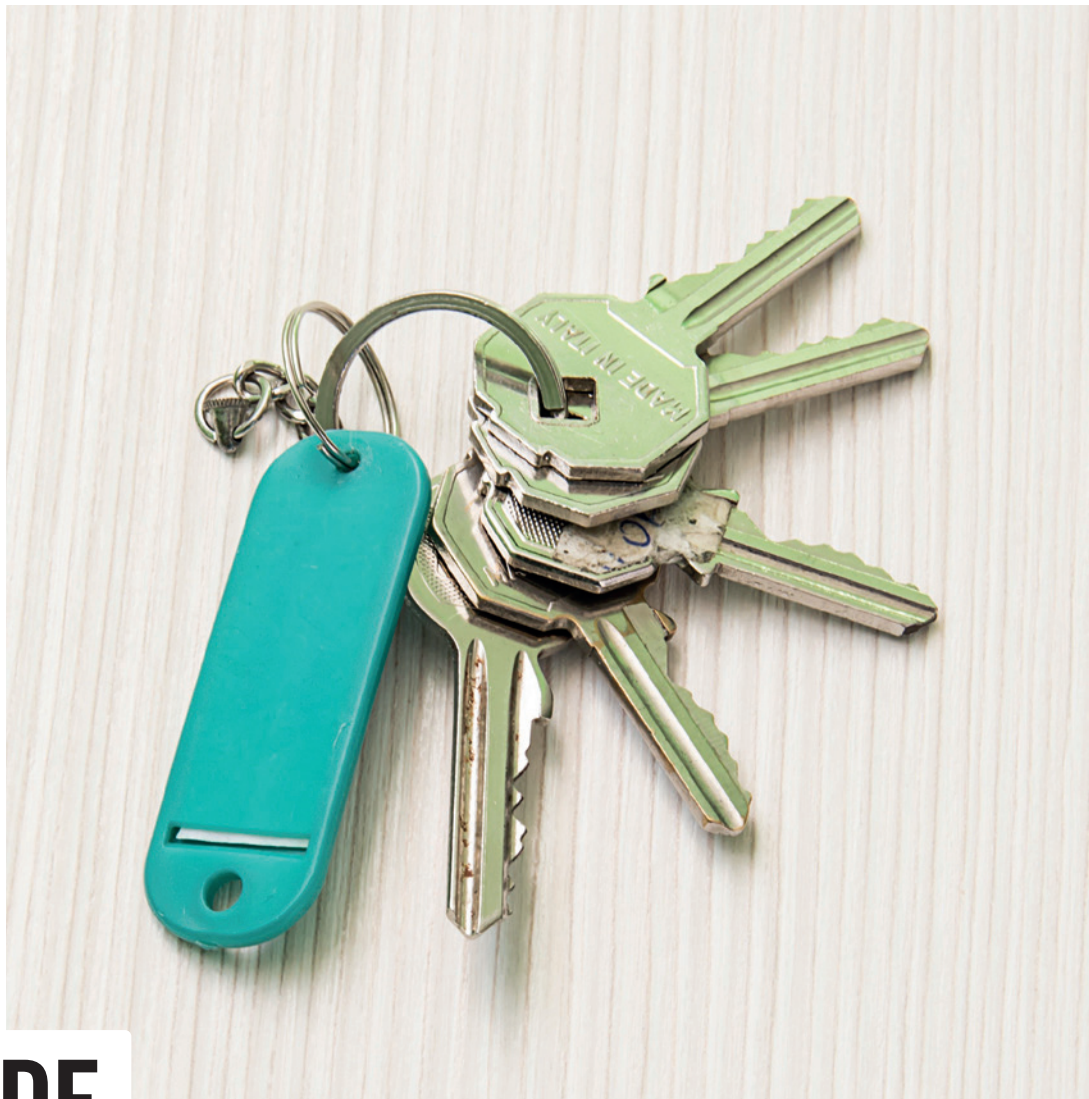

”För mig som person, som kommit som ensamkommande är det jättesvårt. Först ska man klara uppehållstillstånd, bo här och vara i den situationen. Och sen ska man klara skolan, lägenhet och sen få jobb på en jättkort tid. Det är lite svårt tycker jag. Jag utbildade mig till bilmekaniker och har bara sex månader på mig att hitta ett fast jobb och klara körkortet. Det tycker jag är lite svårt att hinna och när jag inte får någon hjälp av arbetsförmedling eller CSN att låna för körkort blir det problem.”

”Saleh”

“Då fick jag flytta till ett annat samhälle. Det gjorde att jag inte kunde fortsätta gå i skolan på samma sätt... Så att jag missade skolan ganska mycket.”

”Ali”

BOENDE

När Ali kom till Sverige bodde han först på HVB-hem där han mådde dåligt och fick problem med personalen. Det blev bråkigt som han själv beskriver det. Han blev då flyttad till ett behandlingshem i ett annat län.

”DET GJORDE DET INTE direkt bättre kan jag säga. Alltså mitt i skogen, till närmaste samhälle var det typ 25 minuter med bil. Man fick liksom inte göra vad man ville. Man fick inte åka till stan och så. Det var ju typ som ett, ja inte som ett fängelse, men det var ju ganska isolerat. [...] De flesta som bodde där hade drogproblem. Jag hade inte det. Och det räckte med att jag lyssnade på personalen och inte gjorde dumma saker. För det fick jag flytta ganska tidigt till stan. Det var också som ett behandlingshem fast lite öppet på något sätt. [...] Det var ju, helt fantastiskt. Ja, bo i stan och vara fri. Alltså att inte vara beroende av personal, att de ska skjutsa mig till stan. Jag kunde ta bussen och åka till stan. Sedan började jag i skolan.”

Efter ungefär två år fick Ali avslag av Migrationsverket.

”Då fick jag flytta till ett annat samhälle. Det gjorde att jag inte kunde fortsätta gå i skolan på samma sätt. För att den tidigaste bussen gick 7.30 på morgonen och då var man framme 8.45. Så att jag missade skolan ganska mycket.”

Ali hittade istället en familj som bodde närmare skolan dit han flyttade och bodde hos i ett år tills han fick tillfälligt uppehållstillstånd. Ali hade svårt att hitta ett eget boende men hyrde tillslut ett boende av kommunen. Men på grund av den höga boendekostnaden flyttade han ut efter ett halvår för att bo hos en kompis istället.

”Sedan när det var dags att flytta, då säger han helt plötsligt att han inte kan dela lägenhet med mig. Jag var utan boende ganska länge. Jag fick flytta tillbaka till den familj jag tidigare bodde hos och det kändes lite skämmigt på något sätt. Sedan fick jag bo hos mina kompisar i två månader och det var också jobbigt. Ja, lite upp och ned. Och sedan har jag hyrt ett rum på ett pensionat.”

Ett stort behov av trygga och långsiktiga boenden

PRECIS SOM ALI är det många ungdomar som vittnar om ofrivilliga flyttar mellan olika boenden och mellan olika delar av Sverige. Detta då det svenska mottagningssystemet är uppbyggt med olika boendeformer så som ankomstboende, anvisningsboende och anläggningsboende vid 18-årsdag. Vi har även vittnat om många boenden som stängt vilket tvingat unga till flytt.

De unga som behöver hitta ett boende själva har ofta stora svårigheter då det i många kommuner råder bostadsbrist. De flesta av ungdomarna har ett begränsat socialt kontaktnät, dessutom gör kraven i NGL att ungdomarna inte kan byta bostadsort då det kan medföra att de avbryter sina studier.

I nuläget har många ungdomar osäkra boendeförhållanden med kortsiktiga hyresavtal och stor trångboddhet. En del flyttar runt mellan kompisar och löser sitt boende natt för natt. Andra utan boende övernattar utomhus eller på andra offentliga platser. Dessa riskerar att hamna i destruktiva beroendeförhållanden i utbyte mot tak över huvudet. Vi ser tyvärr hur ungdomar som saknar ett tryggt boende exploateras inom sex- och droghandel, kriminell verksamhet och som arbetskraft. Det mönstret framträder alltmer och kan ses som en konsekvens av hemlöshet och utanförskap.

Rädda Barnen har med hjälp av de statliga medlen erbjudit boendestöd på ett flertal orter runt om i landet under tre år, genom fadderhem och andra boendelösningar, samt stöttat ungdomarna med information och vägledning.

Birgitta Svensson
ideellt aktiv i Rädda
Barnens lokalförening
i Borås

Hur har Borås lokalförening jobbat med boendefrågan?

Vi har samverkat med sju andra föreningar i Borås under benämningen "Agape Borås". Vi har under åren 2017 och 2018 tagit emot över hundra ungdomar som kommunen annars hade skickat iväg till Migrationsverkets boenden någonstans i Sverige då de fyllt 18 eller blivit uppskrivna i ålder. En flytt kan innebära en stor omställning och ett stort antal unga asylsökande önskar istället bo kvar i kommunen där de rotat sig och kanske går i skola.

Vår ambition var att erbjuda fadderhem till så många av de unga som möjligt och när vi inte lyckades med det skulle vi erbjuda förhyrda villor som vi skulle driva som transitboende. Vi lyckades få tag i värdfamiljer åt nästan hälften av de drygt hundra ungdomarna. För den andra hälften blev lösningen delade lägenheter och större transitboenden. I nuläget (hösten 2020) har nästan 50 ungdomar ett förstahandskontrakt eller ett studentboende i Borås, många med Agape som borgenär. Andra bor kvar i sina värdfamiljer med eget inneboendekontrakt. För dem som fortfarande

befinner sig i asylprocessen och bor i studentboende eller hos en värdfamilj står Agape för hyreskostnaderna.

Vad ser du för utmaningar för ungdomarna gällande boende?

Vi ser hur ungdomar med icke svenskklingande namn blir diskriminerade och har det betydligt svårare att få napp hos våra hyresvärdar. Många hyresvärdar kräver dessutom borgensåtagande för allt mellan 12–24 månader eller förskottsbetalning för tre månader.

Vad ser du för behov framåt gällande boende?

Vi får regelbundet förfrågningar från ungdomar som nu bor hos någon kompis för att kunna gå klart sina skolor i Borås. Vi ser ett behov av trygga boenden för att avhjälpa utsatthet och utanförskap, där kommuner och staten bör ta ett större ansvar.

Ungas röster om boende

"När jag kom till Sverige fick jag boende via socialtjänsten. Men de la ner boenden hela tiden på grund av att det kom mindre flyktingar till Sverige. Jag fick byta boende fem, sex gånger under två år. Det var väldigt jobbigt. Jag blev bekant med personalen på boendena och de andra som bodde där blev mina vänner. Det var jobbigt att börja om igen varje gång."

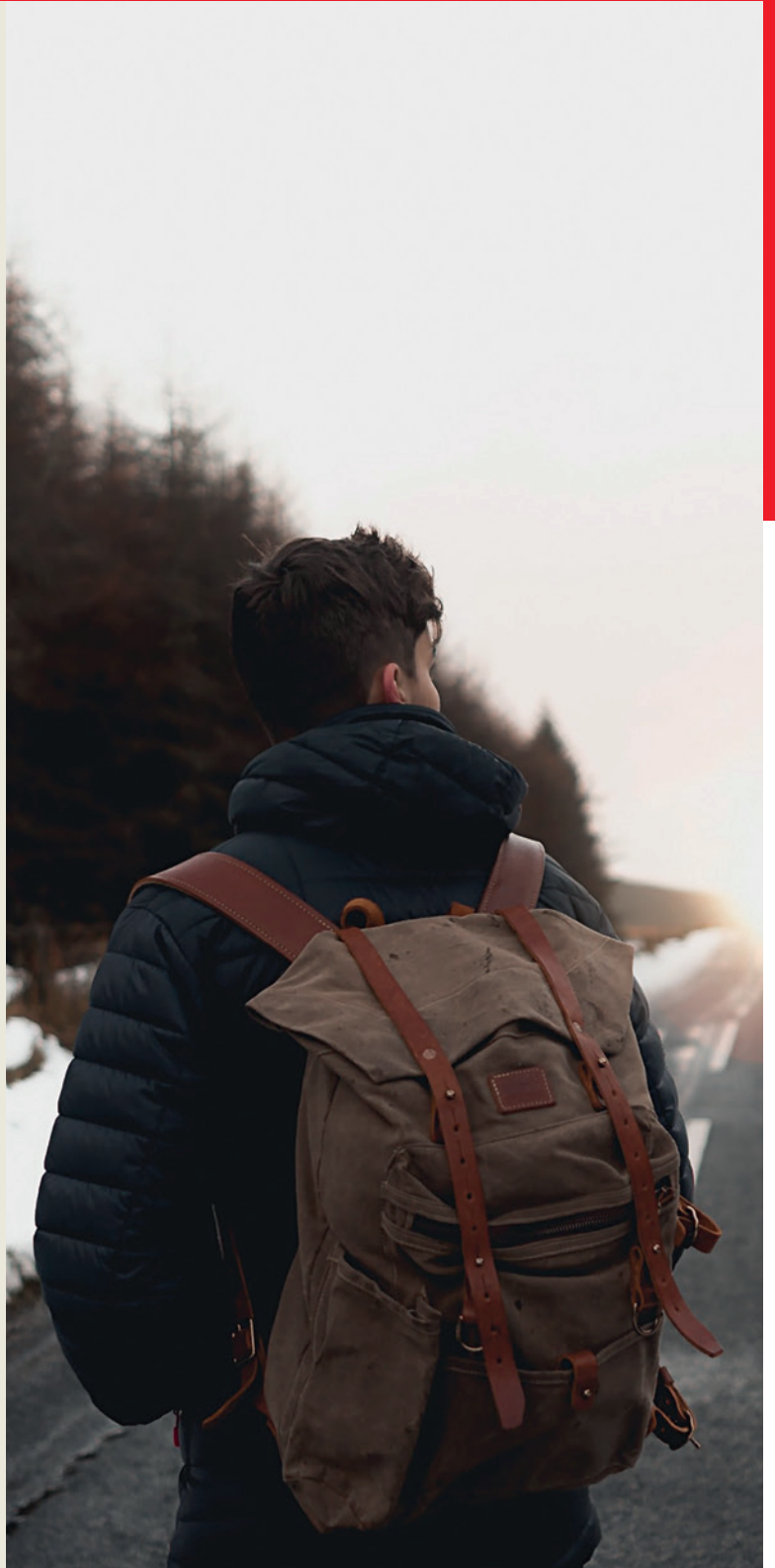
"Gholam"

Ett fadderhem berättar

”Att vara frivillig och stödjande människa runt ett barn som kommit ensamt är det absolut tuffaste jag gjort i mitt liv. Troligtvis också det viktigaste, då har jag ändå uppfostrat tre biologiska barn. De ensamkommande jag har nära saknar en grund att stå på. Att år efter år tvingas leva i limbo är en extrem press som vi i vårt trygga samhälle inte ens kan föreställa oss. Jag har många gånger tvingats bevittna hans dödsångestattacker som tagit mig dagar att återhämta mig ifrån. Hur sliter det då inte på honom? Det är den största sorgen i mitt liv att se en smart, fantastisk, integrerad, trevlig, rolig och reflekterande pojke/ungdom bli nekad allt som vi tar för givet.

Det är så fel. Han har nu varit här i fem år, från 14 år.”

(Fadderhem till ungdom sedan två år)

”Jag bodde på ett boende här i staden i ett år, jag var nöjd och tänkte bo kvar länge. Sen kom en intervju (hos Migrationsverket). Jag fick avslag och blev uppskriven i ålder, jag var 17 år men de sa att jag var 19. De beslutade att jag skulle flytta till en annan stad över 70 mil bort...

Om jag flyttade dit visste jag inte om jag kunde gå i skolan där eller inte. Och jag kände många här, jag har många kompisar. Så det påverkade mig jättemycket psykiskt...

Jag hade en kontaktperson, hon hjälpte mig tillslut så att jag kunde bo kvar här i staden ... Men jag var tvungen att flytta till en lägenhet och bo där tillsammans med en annan. Det var inte så lätt från början, vi hade ingen personal som hjälpte mig med läxorna och vi kunde inte laga mat.”

”Hamid”

RÄDDA BARNENS SAMLADE REKOMMENDATIONER:

Rädda Barnen förordar ett fortsatt stöd för ensamkommande unga även när de fyller 18 år, för att möjliggöra en mjukare övergång in i vuxenlivet och för att ge dem förutsättningar att klara sig själva. Här följer ett antal rekommendationer vi som Rädda Barnen vill se kommuner, regioner och regering ta ställning till.

Rekommendationer för kommuner:

- Säkerställ att det finns tillräckligt med studieplatser som uppfyller kraven enligt NGL.
- Möjliggör för ungdomarna att fullfölja påbörjade studier även efter 18-årsdagen – oavsett migrationsrättslig status.
- Förtydliga i riktlinjer och kommunikation att kommunerna har ansvar för att tillhandahålla boende för de som varaktigt vistas i kommunen, inklusive unga med uppehållstillstånd på NGL.
- Möjliggör för ensamkommande unga att stanna kvar i kommunen efter 18-årsdagen.
- Samverka med civilsamhället för att skapa bättre förutsättningar för ungdomarna, bland annat genom att säkerställa att de har tillgång till grundläggande humanitära behov.
- Säkerställ att socialtjänsten har god kunskap om vad ungdomarnas rätt till hjälp och stöd innebär utifrån socialtjänstens uppdrag.
- Socialtjänsten bör aktivt samverka med andra samhällsaktörer som kommer i kontakt med ungdomarna.

Rekommendationer för regioner:

- Öka kunskapen inom vården om rättigheter för barn och unga som lever utan papper.
- Ge förutsättningar, i form av mer resurser och ökad kunskap om ungdomarnas situation, för att möjliggöra ett hälsofrämjande arbete där individens särskilda situation och behov tas i beaktning, med ett särskilt fokus på psykisk ohälsa och missbruk.

Rekommendationer på nationell nivå:

- Utöka stödet till kommuner med ungdomar med uppehållstillstånd enligt NGL, för att ge kommunerna möjlighet att ge studiestöd och vägledning i större omfattning.
- Ändra kravet på anställning enligt NGL till ett krav på sysselsättning. Detta skulle innebära ett krav på att ungdomarna har någon typ av egen försörjning. Detta kan vara högre studier, kortare eller längre anställningar och även anställningar med lönebidrag.
- Förläng tiden för att hitta ett arbete eller sysselsättning efter avklarade studier och sänk kraven på dess varaktighet för att dessa ska vara möjliga att uppnå utifrån målgruppens förutsättningar och med beaktande av samhällseffekterna av covid-19.
- Ta fram en långsiktig nationell hemlöshetsstrategi för minskad hemlöshet bland unga i Sverige.
- Tillsätt ett nationellt samordningsuppdrag på nationell nivå, med ansvar för den sociala situationen för ensamkommande unga som befinner sig i Sverige.
- Säkerställ förutsättningar för hållbarhet och långsiktighet i civilsamhällets insatser.

SLUTDISKUSSION

Det fanns en intention när NGL arbetades fram – att de unga som hade hamnat i kläm mellan nya regler och långa handläggningstider skulle få en ny chans och möjlighet att stanna i Sverige. Det har längs vägen uppkommit en rad hinder och utmaningar med lagen, både dess tolkning, genomförande och vilken möjlighet till en framtid den egentligen ger de unga. Kraven i lagen är svåra att uppfylla när det inte finns studieplatser, när de unga inte har stabila boendelösningar eller en grundläggande god psykisk hälsa. Dessutom var kravet på att hitta en varaktig anställning inom sex månader orimligt redan innan covid-19 slog till.

RÄDDA BARNEN HAR på olika sätt försökt påverka politiska beslut och förutsättningar för ungdomarna genom att föra samtal med representanter från olika partier, myndigheter och regeringen samt skrivit debattartiklar och samverkat med andra organisationer. Den 7 oktober 2020 presenterade regeringen ett antal lättnader vad gäller bland annat NGL. Man föreslog då att lätta framför allt på arbetskraven som ställs efter avklarade studier för att få permanent uppehållstillstånd. Trots att lättnaderna i dagsläget (november 2020) inte ännu implementerats är de ett tydligt resultat av ett ihärdigt påverkansarbete. Avgörande påverkansarbete har också skett på lokal och regional nivå för att få till lösningar för ungdomarna, vad gäller boende, studier och arbete. Samtliga förbättringar har gett en strimma av hopp samtidigt som förslagen inte alltid lett till de förväntade förbättringarna eller så har individen av någon anledning inte omfattats av förslagen.

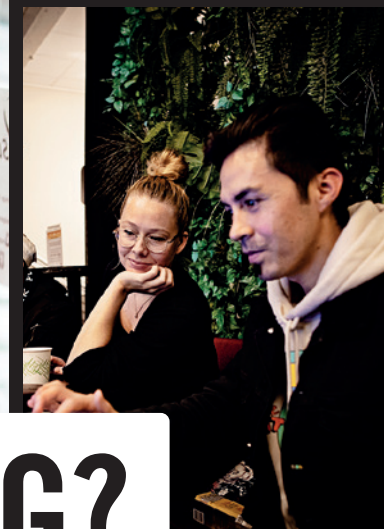
Det finns dessutom ett stort antal ungdomar som inte omfattas av NGL eller inte kommer klara de

orimliga krav som ställs trots eventuella kommande justeringar. De som avslutar studierna i närtid omfattas inte heller av de eventuella lättnaderna. Det här betyder att vi kommer se fler avslag och utvisningsbeslut och även fler som väljer att avvika från systemet. Många av de unga vi möter är livrädda för att återvända av olika anledningar. Utvisningar kan i många fall också vara svåra att genomföra i praktiken. Oavsett vad det finns för åsikter kring besluten behöver det finnas en beredskap i samhället för att möta unga som väljer att leva kvar i Sverige utan papper. Och de risker det medför i form av ökad exploatering, kriminalitet och utsatthet.

I ett större perspektiv är det viktigt att vi som samhälle tydligt står upp för mänskliga rättigheter och i de fall där rättigheter kränks gör allt för att åtgärda de misstag som begåtts. Den stora grupp unga som kom ensamma som barn till Sverige under 2015–2016 har allt för länge kommit i kläm i systemet och drabbats oproportionerligt hårt av samhällets tillkortakommanden. Nu är det hög tid att göra om och göra rätt. ●

På bilderna syns ideellt engagerade och ungdomar som deltagit i våra verksamheter. Det är inte samma ungdomar som intervjuas i rapporten.

VILL DU ENGAGERA DIG?

Rädda Barnen kommer fortsätta att både driva direktstödsverksamhet och arbeta med påverkan vad gäller unga som kommer som ensamman till Sverige, både för de under 18 år och de som fyller 18 år. Vi behöver fler krafter som vill stödja vårt arbete.

Vad kan du göra?

- Engagera dig i Rädda Barnen och/eller någon lokal organisation som arbetar med unga som kommit ensamman. På Rädda Barnens hemsida kan du se var vi har lokalföreningar.
- Lyft de ungas situation med politiker i din kommun för att försöka påverka vad din kommun gör.
- Bli medlem i Rädda Barnen.

Läs gärna mer på www.raddabarnen.se/medlem-och-volontar/det-har-kan-du-gora/

**Rädda Barnen är världens största
självständiga barnrättsorganisation,
fokuserad på hållbara insatser
– akuta och långsiktiga.**

Rädda Barnen
10788 Stockholm
Tel: 08-698 90 00
kundservice@rb.se
www.raeddabarnen.se